

Peter Vijverberg:
Onderwijs in eigen taal?
Het belang van eigen taal bij
0 - 12 jarigen

Veen, A.M., & A.C.A.M. Vermeulen, *Kindercentra en meertaligheid, een studie naar binnen- en buitenlandse activiteiten gericht op taalstimulering van meertalige kinderen in kindercentra*, Amsterdam, SCO-Kohnstamm Instituut, 1993 (rapport 319). 164 blz., f 25,00.

Verhoeven, L., G. Extra, O. Konak e.a., *Tweetaligheid bij allochtone kleuters: opzet van een proefpeiling bij Turkse, Marokkaanse en Antiliaanse/Arubaanse kleuters*, Tilburg, Tilburg University Press, 1992 (Studies in meertaligheid 2). 118 blz., f 29,00.

Wagenaar, E., *Tweetaligheid in het aanvangsonderwijs, een onderzoek naar de effecten van tweetalig kleuteronderwijs op de schoolloopbaan van Marokkaanse kinderen*, Amsterdam, Het Spinhuis, 1992. 195 blz., f 32,50.

Het beleid dat de Nederlandse overheid voert over migranten blinkt niet uit in duidelijkheid. Het is pas begin jaren tachtig geweest dat de minderhedenproblematiek in een beleidsnota aparte aandacht kreeg. In het algemeen kan men stellen dat het beleid voor het grootste deel bepaald wordt door geldgebrek. Ondanks het feit dat Nederland al heel lang een immigratieland is, moet worden gezegd dat de minderhedenproblematiek vrij jong is, het Nederlands als tweede taal (NT2) een jong vak is en de studies naar tweetaligheid vrij recent zijn. In dit artikel bespreek ik een drietal publikaties, te weten *Kindercentra en meertaligheid* van A.M. Veen & A.C.A.M. Vermeulen, *Tweetaligheid bij allochtone kleuters* van Ludo Verhoeven e.a. en *Tweetaligheid in het aanvangsonderwijs* van Erin Wagenaar. Centraal in mijn

reactie staat de vraag: Moet onderwijs in de eigen taal een plaats krijgen in het Nederlandse onderwijs? Zo ja, welke? Ik eindig mijn recensie met een persoonlijke overweging, namelijk dat wetenschappelijk onderzoek naar effecten zinvol is, zolang het wordt gekoppeld aan praktische invulling. De theorie krijgt immers pas waarde als zij gesteund wordt door de praktijk.

Tweetaligheid in de voorschoolse fase

In de leeftijdsgroep van 0-4 jarigen neemt het aantal kinderen uit etnische minderheidsgroepen toe. Allochtone kinderen beginnen vaak al met een achterstand in het basisonderwijs. Het lijkt mij daarom zinnig om in een vroeg stadium te onderzoeken welke oorzaken ten grondslag liggen aan die achterstand. Vervolgens wordt de vraag belangrijk hoe kinderen van etnische minderheden het beste kunnen worden opgevangen.

Kindercentra en Meertaligheid houdt zich bezig met taalstimulering van jonge kinderen in de voorschoolse periode. De auteurs hebben daartoe projecten onderzocht in Nederland, Zweden, Duitsland, De Verenigde Staten en Canada. Verder zijn nog gegevens geïnventariseerd uit België, Frankrijk en Engeland.

BEVINDINGEN Drie typen doelstellingen worden nagestreefd met programma's en projecten waarin de eigen taal een rol speelt. In de eerste plaats zijn er de interculturele doelstellingen. Zij willen een beter begrip bevorderen tussen mensen die in een etnisch en cultureel gemengde samenleving wonen. Dit begrip bewerkstelligt men door onder andere de inrichting van het kindercentrum aan te passen, het spelmateriaal aan te passen en door handelingswijzen bespreekbaar te maken. Bij dit laatste spelen vooral de waarden en normen ten aanzien van opvoedkundige vraagstukken een rol.

Vervolgens onderscheidt men doelstellingen waarbij met behulp van de eigen taal de talige, emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen wordt bevorderd. De leidsters zingen liedjes in de eigen taal, praten in de eigen taal met de kinderen en kinderen kunnen hun emoties makkelijker kwijt, omdat de leidster

Klankmanipulatietoets Nederlands

Opgaven	Mede- klinkers	Klin- kers	Klank- distributie
1 vel - veel		•	
2 beer - peer	•		
3 kwast - kast			•
4 dik - tik	•		
5 rit - riet		•	
6 zoon - zoen		•	
7 kas - kaas		•	
8 ton - tong	•		
9 luik - leuk		•	
10 kurk - kruk			•
11 veel - viel		•	
12 kaars - kaas			•
13 vol - wol	•		
14 rus - reus		•	
15 haas - gaas	•		
16 maan - naam			•
17 gil - geel		•	
18 zijn - sein	•		
19 lat - rat	•		
20 bon - boon		•	
21 bas - das	•		
22 pit - pet		•	
23 mat - nat	•		
24 vel - fel	•		
25 bang - bank			•

Afbeelding 1

hen sneller begrijpt. Als laatste streeft men functionele taalvaardigheid na, in beide talen.

Met de drie doelstellingen streeft men dus het volgende na:

- wederzijds begrip;
- bevordering van de algemene ontwikkeling van het kind;
- vergroting van de taalvaardigheid in beide talen.

In het hier besproken onderzoek constateren Veen & Vermeulen dat er vooral in de projec-

ten is gewerkt aan de interculturele aspecten, het wederzijdse begrip.

In de projecten is met opzet gekozen voor een gemengde groep waarin naast allochtone kinderen ook autochtone kinderen zitten. Daarbij is men uitgegaan van een gelijk aanbod van de twee talen. De beide talen kunnen simultaan aangeboden worden of successief. Het eerste heeft alleen effect bij kinderen die al heel jong in de kinderopvang zitten. Het tweede, het na elkaar aanbieden van de taal, kan het beste worden gebruikt bij kinderen die op latere leeftijd in de kinderopvang terecht komen. De strategie die daarbij het beste gehanteerd kan worden is de één-persoon-één-taalstrategie. Met deze strategie is er een gelijke aandacht voor de dominante taal en de eigen taal van de kinderen. In de praktijk wordt deze strategie als volgt uitgewerkt. De allochtone leidster spreekt consequent de moedertaal van het kind, ook al spreekt het Nederlands tegen haar. De autochtone leidster spreekt consequent Nederlands tegen het kind. Het aanbod van beide talen moet ongeveer gelijk zijn. Deze arbeidsintensieve strategie vergt een strak programma. Daarbij komt dat de groep qua etniciteit niet al te heterogeen samengesteld mag zijn. Dit geeft immers allerlei organisatorische en financiële problemen. Bij meertalige opvang is er sprake van een heterogeen samengesteld team. Daarbij is het van belang dat er een goede samenwerking is en sprake is van een gelijkwaardige positie. Hier zijn allochtone leidsters voor nodig die specifiek moeten worden geschoold.

De projecten en programma's geven geen inzicht in de vraag tot op welke hoogte stimulering van de eigen taal van de kinderen noodzakelijk is en wanneer er overgegaan kan worden tot introductie van de tweede taal.

Een diagnostische toets tweetaligheid

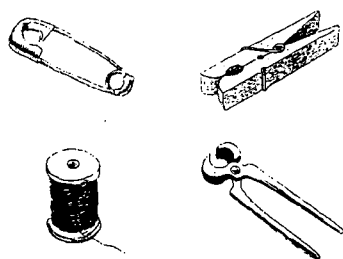
Het tweede deel van de serie 'Studies in Meertaligheid', *Tweetaligheid bij allochtone kleuters*, beschrijft de constructie van een diagnostische toets voor het meten van tweetaligheid. De onderzochte groep bestaat uit 217 allochtone kinderen in de beginfase van het basisonderwijs. In het onderzoek wordt onder andere een

vergelijking gemaakt tussen verschillende culturen, te weten de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse/Arubaanse culturen.

DE OPBOUW Het boekje geeft een beschrijving van de constructie en het valideringsonderzoek van een diagnostische toets. De toetsuitslag moet meer inzicht geven in de aard en mate van tweetaligheid bij allochtone kinderen. Achtereenvolgens worden behandeld:

- probleem- en doelstelling;
- de opzet van de toets;
- de wijze van dataverzameling en de data-analyse;
- de resultaten van de analyse;
- de conclusie.

Het boek eindigt met een aantal bijlagen die te samen inzicht geven in de diagnostische toets.

Afbeelding 2

Het onderzoek wil helderheid verschaffen in de aard en mate van tweetaligheid bij twee Mediterrane groepen (Turkse en Marokkaanse kinderen) en een ex-koloniale groep (Antilliaanse/Arubaanse kinderen). De toets bestaat uit een aantal deeltaken op fonologisch, lexiciaal en syntactisch gebied. Het voert te ver om de totale toets te bespreken, maar om de lezer een idee te geven volgt hier een aantal voorbeelden:

- klankonderscheiding onderzoeken door het aanbieden van woordparen (Afb 1);
- op lexiciaal gebied het combineren van een woord met een plaatje (Afb.2);
- het meten van cognitieve begrippen (bijvoorbeeld hoeveelheid) (Afb 3);

Afbeelding 3

- zinnen immiteren die te lang zijn om na te bootsen, om derhalve begrip in zinsstructuren en -inhouden te meten (Afb. 4);
- tot slot is er een deeltaak op het gebied van teksten (Afb. 5).

De scores die uit de toets rollen moeten iets zeggen over de mate van receptief en productief taalgebruik in beide talen.

RESULTATEN Uit het valideringsonderzoek blijkt dat de toets valide en betrouwbaar is. Dat wil zeggen dat de toets meet wat hij wil meten. Bij meerdere afnames geeft hij vergelijkbare uitslagen. De toets is ook in onderzoek te gebruiken dat over meerdere jaren loopt. De gegevens zijn vergelijkbaar met die uit andere onderzoeken. Tussen de groepen zijn verschillen gemeten. Turkse kinderen hebben de grootste vaardigheid in de eigen taal. Bij Marokkaanse kinderen is de eigen taal het zwakst ontwikkeld. De Arubaanse en Antilliaanse kinderen nemen daarbij een middenpositie in. Met betrekking tot de taaldominantie is geconstateerd dat bij Turkse kinderen de eigen taal het meest dominant is. Hetzelfde geldt in iets mindere mate voor Marokkaanse kinderen. De twee talen bij Arubaanse en Antilliaanse kinderen zijn in evenwicht. Een verklaring voor de gemeten verschillen geven de auteurs niet. Een verklaring geven was ook niet het doel van hun onderzoek. Als lezer ben ik daar echter wel benieuwd naar, want dat is immers het begin van het antwoord op de vraag: wat doe ik er tegen als docent? Hebben Turkse ouders een hogere opleiding dan bijvoorbeeld Marokkaanse ouders en scoren hun kinderen daarom beter met Turks? Praten Turkse ouders meer met hun kinderen? Spelen Turkse ouders meer met hun kinderen? (In de al eerder besproken publikatie wordt er een verband gelegd tussen spelen en leren) Hebben Arubaanse en Antilliaanse kinderen last of gemak van het koloniale verleden?

Zinsimitatietaak Nederlands

Opgave	Funktiewoorden	Zinspatroon
1 Dat meisje is gisteren van haar nieuwe fiets gevallen.	is	haar nieuwe fiets
2 Wanneer is zij met haar vader naar huis gegaan?	wanneer?	met haar vader
3 Die man die daar loopt heeft veel koeien en paarden.	die	die daar loopt
4 Hij heeft geen kippen of honden in zijn tuin .	geen	in zijn tuin
5 Ik kan al heel goed tellen , maar mijn zusje niet.	maar	kan al heel goed tellen
6 Zij gaat nog niet naar school, omdat ze te klein is .	omdat	ze te klein is
7 We hebben gisteren helemaal niets gezien van de grote optocht	niets	de grote optocht
8 Waar wil je vandaag met de twee honden gaan wandelen?	waar?	wil je
9 Deze groene tas is groter dan die van jouw vader	groter	deze groene tas
10 Zij wonen naast de slager op de hoek van de straat	naast	op de hoek (van de straat)
11 Wat zullen we vandaag in het park gaan doen ?	in	gaan doen

Afbeelding 4

Tweetaligheid in het aanvangsonderwijs

Het derde boek, *Tweetaligheid in het aanvangsonderwijs*, handelt over een experiment met tweetalig onderwijs voor Marokkaanse kleuters. In het eerste deel behandelt Erin Wagenaar de achtergronden en het ontwikkelingsniveau van de kinderen, het Nederlandse kleuteronderwijs en het onderwijs in een migrantenkleuterklas. In het tweede deel van het boek beschrijft zij het experiment, waarbij voor mij de effect-evaluatie en de effecten op middellange termijn vooral van belang zijn. Als immers blijkt dat positieve effecten optreden, dan kunnen wij stellen dat onderwijs bijdraagt aan het wegwerken van achterstanden. De allochtone kinderen van nu worden dan niet de allochtone volwassenen van later, die tweede kans onderwijs moeten volgen omdat hun in een eerder stadium de pas is afgesneden. Dan

kan ook de centrale vraag worden beantwoord die ik aan het begin van dit artikel stelde: moet onderwijs in de eigen taal een plaats krijgen in het Nederlandse onderwijs? Zo ja, welke?

RESULTATEN De algemene theoretische uitgangspunten van het kleuteronderwijs lijken in theorie van belang te zijn. In kleutergroepen wordt de laatste tijd meer belang gehecht aan inzicht-verwervend leren. Dit laatste kan een verrijking zijn van het curriculum. Daarnaast wordt gepleit voor een systematischer aandacht voor de tweede-taalverwerving. Er is geen directe bevestiging te vinden voor het feit dat thuistaal-onderwijs bevorderlijk is voor tweede-taalverwerving. De aandacht voor de thuistaal is echter niet schadelijk voor de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid. Gezien de effecten op sociaal-emotioneel terrein lijkt thuistaal-onderwijs zinnig,

vooral ten aanzien van de sfeer in de groep lijken er successen te zijn geboekt. De effecten van de interventies blijken op korte termijn meetbaar, maar op middellange termijn niet duurzaam. Dit bevestigt ander onderzoek waaruit blijkt dat onderwijsinterventies moeten worden voortgezet om blijvend effect te sorteren. Een nog verder te onderzoeken punt is dat de positieve effecten meer bij jongens zijn te constateren dan bij meisjes.

Wagenaar concludeert dat onderwijs voor migrantenkinderen vraagt om systematisering en uitbouw van de didactiek. Daarnaast moet aandacht worden besteed aan de opleiding van allochtone leerkrachten. In die opleiding zal specifieke aandacht moeten worden besteed aan de brugfunctie die allochtone leerkrachten vervullen.

De drie werken verenigd

Wanneer ik dergelijke studies lees, vraag ik mij altijd af in hoeverre de gegevens of de produk-

ten direct bruikbaar zijn voor de man of vrouw op de werkvloer. Volgens mij geven de drie studies geen antwoord op die vraag. Dit is niet verwonderlijk, omdat zij zich nog op een theoretisch vlak bevinden. De koppeling naar de praktijk van alledag wordt nog niet gemaakt. Toch kan een aantal conclusies worden getrokken.

Tweetalig onderwijs verdient een plaats in het Nederlandse onderwijs. De eigen taal speelt ook bij tweede generatie kinderen een grote rol. Die rol mag niet vergeten worden in een onderwijsprogramma dat tot doel heeft de achterstand van allochtone kinderen te verkleinen respectievelijk weg te werken. Wagenaar stelt dat thuistaal-onderwijs in de kleuterperiode tot betere kansen voor allochtonen kan leiden. Veen en Vermeulen vinden daarvoor ook aanwijzingen, alhoewel zij daar niet expliciet op ingaan, omdat de gegevens niet duidelijk zijn (onduidelijke data, slechte beschrijving van de methodologische aanpak).

Al met al is er geen directe bevestiging te vinden voor het feit dat thuistaal-onderwijs bevorderlijk is voor tweede-taalverwerving. De aandacht voor de thuistaal is in elk geval niet schadelijk voor de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid. Onderwijs in eigen taal blijkt positieve effecten te hebben op de sfeer in de groep, wat het onderwijsproces gunstig kan beïnvloeden.

Een nieuw aspect is het feit dat wetenschappelijk is aangetoond dat er verschillen bestaan tussen de etnische groeperingen. Dit lijkt een open deur, maar volgens mij kunnen de verschillen niet genoeg aandacht krijgen. Te veel wordt er gedacht aan autochtonen enerzijds en allochtonen anderzijds, terwijl de groep allochtonen niet als één groep benaderd kan worden¹. Een eigen taalprogramma voor Turkse kinderen zal een andere inhoud moeten hebben dan een programma voor Arubaanse kinderen. Daarbij is scholing een punt van aandacht. Als er lessen in eigen taal gegeven gaan worden, dan wordt de behoefte aan geschoolde allochtone docenten groot.

De effecten van de interventies blijken op korte termijn meetbaar, maar op middellange ter-

Tekstbegriptaak Nederlands

Verhaaltje 1

Het is feest op school.
De juffrouw is vandaag jarig.
De klas is helemaal versierd.
En de juf heeft een feestmuts op.
Alle kinderen zijn blij.
Paul wil een liedje zingen.
Hij klimt op zijn stoel.
Maar hij moet lang nadenken.
"Ik weet het niet meer", zegt hij.
De juffrouw vraagt: "Zing jij niet voor mij?"
En zij doet net of zij huilt.

Vragen

- 1 Wie is er jarig? (de juffrouw)
- 2 Wat heeft de juf op haar hoofd? (een muts / een feestmuts)
- 3 Wie klimt er op een stoel? (Paul / een jongetje)
- 4 Zingt Paul een liedje? (nee)
- 5 Moet de juf echt huilen? (nee)

Afbeelding 5

mijn niet duurzaam. Dit bevestigt ander onderzoek waaruit blijkt dat onderwijsinterventies moeten worden voortgezet om blijvend effect te sorteren. Ook dit punt pleit voor constante aandacht voor eigen taal. Als eigen taal als een stimuleringsmaatregel gezien blijft worden, dan verdwijnen op den duur de effecten van een dergelijke interventie.

Tot slot

De centrale vraag die in deze recensie gesteld werd was: moet onderwijs in de eigen taal een plaats krijgen in het Nederlandse onderwijs en zo ja, welke? Na lezing van de drie studies moet worden geconcludeerd dat er nog geen inzicht te geven is in de vraag tot op welke hoogte stimulering van de eigen taal van de kinderen noodzakelijk is en wanneer er overgegaan kan worden tot introductie van de tweede taal. Met andere woorden er is nog geen eenduidig antwoord te geven op die vraag. Zijn dergelijke studies dan waardevol?

Ja, want zij wijzen in ieder geval uit dat onderwijs in eigen taal meer inhoudelijke voordelen heeft dan nadelen. De praktische waarde van deze studies is volgens mij minder groot.

Het lijkt mij aardig als een onderzoeksgroep zich richt op de praktische vertaling van deze theoretische gegevens. Laten wij dan gelijk eens kijken naar de onderwijsorganisatorische consequenties van het geheel. Stel dat het algemeen aanvaard gaat worden dat onderwijs in eigen taal verantwoord is en dat achterstanden worden weggewerkt, hoe moet het een en ander dan worden gerealiseerd? Bij die realisering spelen de volgende vragen:

- Hoe kan eigen taal gegeven worden?
- Hoe past de eigen taal binnen het curriculum van de scholen?
- Welke nationaliteiten/etnische groeperingen kunnen onderwijs in eigen taal verwachten?
- Hoe wordt de aansluiting eigen taal met Nederlands als tweede taal gegarandeerd?
- Hoe ziet een gemiddeld weekrooster van een allochtoon kind er uit in vergelijking met dat van een autochtoon kind?
- Wat vinden allochtonen zelf van de aandacht voor de eigen taal? Zien ook zij de noodzaak er van in? Zullen zij hun kinderen stimuleren?

- Welke taal zal gegeven moeten worden? De thuistaal, de moedertaal, de standaardtaal? Een kind van Berberse afkomst spreekt thuis Berbers (de thuistaal), maar zal eigen taal in het Arabisch – dus niet de eerste taal – aangeboden krijgen, de standaardtaal in Marokko. Een soortgelijke situatie treffen we aan bij Suri-naamse kinderen en kinderen van Koerdisch-Turkse afkomst.

Wetenschappelijk onderzoek is zinvol en beweegt zich ten aanzien van onderwijs in eigen taal op het gebied van de effecten die onderwijs in eigen taal kan hebben. Onderzoeken naar mogelijkheden en haalbaarheid van onderwijs in eigen taal lijken mij in dit stadium minstens even zinnig. Zoeken naar antwoord op de vragen naar haalbaarheid en mogelijkheden zal de tweede grote hindernis zijn. Die hindernis kan zo groot zijn dat de mens in de praktijk nooit de vruchten zal plukken van de resultaten van bovengenoemde studies. Stel bijvoorbeeld dat wetenschappelijk wordt vastgesteld dat onderwijs in eigen taal zinvol is, dan ligt invoering voor de hand. Inkrimping van het huidige onderwijsprogramma is niet mogelijk, dus wordt eigen taal een uitbreiding op het totale onderwijsprogramma. Dit kost geld. Docenten zullen moeten worden opgeleid, docentenopleidingen zullen moeten worden opgezet, leerprogramma's zullen moeten worden geschreven, enzovoort. Het Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen moet bezuinigen en zal deze uitbreiding niet kunnen bekostigen. Dit laatste is geen reden om niet te zoeken naar effecten, maar is misschien wel iets om even bij stil te staan, al is het alleen maar om pragmatischer te handelen.

Noot

- 1 In hun publikatie bijvoorbeeld nemen Verhoeven e.a. de doelgroepen Antillianen en Arubanen op in één onderzoeksgroep. Praktijk kan bedriegelijk werken, maar in mijn onderwijspraktijk waren er wel degelijk verschillen in taalvaardigheid tussen Antillianen en Arubanen. Die verschillen kunnen onder andere ontstaan door een verschillende taalachtergrond en de onderwijsmogelijkheden.